

Rozwiedzeni w Kościele

Ks. Jacek Zieliński

ROZWIEDZENI W KOŚCIELE

**ISTOTNE OBOWIĄZKI MAŁŻEŃSKIE
W ŚWIADOMOŚCI
CHRZEŚCIJAN ROZWIEDZIONYCH
NA PRZYKŁADZIE WYBRANYCH PARAFII
ARCHIDIECEZJI WARMIŃSKIEJ**

STUDIUM KANONISTYCZNO-SOCJOLOGICZNO-PASTORALNE

Olsztyn 2008

[Kup książkę](#)

Za zgodą
Kurii Metropolitalnej
Archidiecezji Warmińskiej
Olsztyn, dnia 20 marca 2007
l.dz. 399/07

Imprimatur
Bp dr Jacek Jezierski

Korekta
Ewa Semenowicz

Skład, łamanie i projekt okładki
Bogdan Grochal

© Copyright by Jacek Zieliński
© Copyright by Warmińskie Wydawnictwo Diecezjalne

ISBN 978-83-88348-74-7

Warmińskie Wydawnictwo Diecezjalne
ul. Kardynała Stefana Wyszyńskiego 11
10-457 Olsztyn

Druk
JUMAR-Reszel

[Kup książkę](#)

PRZEDMOWA

Ileż trzeba zaufania, powierzenia i oddania siebie na przyszłość, by pójść do ołtarza i tam obiecać komuś siebie. Mażeńskie więzy są – mówiąc językiem współczesnego świata – inwestycją w drugiego człowieka. Otrzymuje się łaskę, nie zawsze zasłużoną, z nadzieją na to, że oddanie siebie osobie kochanej sprawi, iż to, co niedojrzałe – wydorosłeje, że szpetne – stanie się piękniejsze. I, choć nie zawsze jest to tylko loteria, to jednak przyszłość pozostaje niewiadoma. Można młodzieńcze życie spędzić we wzorcowej, kochającej się rodzinie, ale przecież te wzorce nie uchronią naszego – innego już małżeństwa – od wymogu tworzenia od podstaw własnej, rodzinnej tożsamości. Z dzieciństwa przejmujemy wiele wzorców, zarówno dobrych, jak i złych, jednakże prawdą jest, iż bardzo różnie one skutkują. Na miarę własnych ideałów, doświadczeń, intelektualnych aspiracji i przymysłów – kształtujemy swoją przyszłość. Można wzrastać w ubogiej, lub nie spełniającej swych zadań, wręcz patologicznej rodzinie, a jednak zbudować szczęśliwe małżeństwo i nawiązać dobre relacje z bliskimi. Nie zawsze pierwsze wybory, tak bardzo rzutujące w swoich konsekwencjach na całość życia, są jednak zdroworozsądkowe i połączone z głębszą analizą przyszłości. Czy nie ma jakiejś ogólnej, gotowej recepty na szczęście małżeńskie i rodzinne?

Jest też prawdą, że oprócz indywidualnej historii i jednostkowych doświadczeń, każdy z nas podlega procesom, na które nie ma ani środków zaradczych, ani nie zawsze jest się w stanie je rozpoznać. Nie zawsze jesteśmy uodpornieni na sączące się ze środków masowego przekazu wadliwe wzory życia. Stajemy się coraz bardziej „dziećmi globalizacji”, która coraz częściej jest postrzegana w kategoriach totalnego systemu przeobrażeń, nie tylko dotykającego sfery ekonomicznej, lecz także prawnej, obyczajowej, a zwłaszcza – etycznej. Korporacje, kierujące się wewnętrzną logiką własnych regulaminów i rachunkiem zysków, wpływają nie tylko na płynność swojej działalności na terenie poszczególnych państw, ale też często ingerują w charakter norm prawnych w nich stanowionych oraz tworzenie pewnych mód czy swego rodzaju nowych trendów. Ujawniającą się w ostatnich dziesięcioleciach tendencją jest pochwała tzw. singli – samotnie żyjących i często samotnie wycho-

wujących dzieci, bardzo wydajnych pracowników. Można zatem dostrzec generowane przez współczesne rządy oraz międzynarodowe instytucje tendencje do zewnętrznego sterowania procesami zachodzącymi w ramach rodziny. Coraz częściej człowiek postrzegany jest z perspektywy przynoszonych zysków. Takie postawy – niestety, ostatnio bardzo częste – negatywnie skutkują w zakresie jakości życia, również na płaszczyźnie życia rodzinnego.

Wielkie znaczenie dla rozwoju jednostki ludzkiej posiada stopień rozwoju demokracji w danym kraju, możliwość uczestniczenia w owocach prawdziwej demokracji, którymi są troska o rodziny oraz właściwe kształtowanie gospodarki kształtującej życie rodzinne. Tymczasem demokracja w zderzeniu z problemami globalizacji, stopniowo zmierza w kierunku totalitaryzmu – orzekają twórcy nowych kierunków budujący nowe kierunki rozwoju życia społecznego. Niestabilność życia społecznego, przelotność relacji międzyludzkich, przedmiotowe traktowanie wyborców czy manipulacje społeczeństwem, te i inne zjawiska skutecznie wpływają na kształt małżeństw. Sensowne wydaje się być stwierdzenie, że w dobie poindustrialnego rozwoju świata nie ideologia, jak do tej pory bywało, lecz rywalizacja ekonomiczna stała się zarzewiem konkurencyjnego wyścigu państw. W poprzednich dziesięcioleciach programowy i programowalny strach przed ideologicznym przeciwnikiem popychał społeczeństwa do wytężonej pracy. Obecnie, proces ten też opiera się na forsowaniu perspektyw strachu o wydzwiku ekonomicznym oraz totalitaryzmie medialnym i pogłębionym indywidualizmie. We wszystkie te przemiany uwikłana została rodzina.

Obecna sytuacja ekonomiczna, społeczna i duszpasterska z pewnością jest inna aniżeli w latach poprzednich. Globalizujące mechanizmy społeczne, dość jawnie demonstrowane, opiewają wolność jednostki, ale tylko w zakresie stosownym do potrzeb procesów planowanych przez elity międzynarodowe. Dokonujące się zmiany, jakby bez (lub poza) podmiotami podległymi władzy, burzą dotychczasowe normy życia. Wytwarza się głęboka przepaść cywilizacyjna między pokoleniami. Różnice kulturowe wywołują wzajemne niezrozumienie i resentymenty, podziały oraz atomizację społeczeństwa. W takim usytuowaniu, problemy osobowe, małżeńskie, a także rodzinne nabierają coraz większego znaczenia. Małżeństwa i rodziny, wbrew oczekiwaniom, coraz mniej są samodzielne czy trwałe. Tradycyjnie oczekiwane przez nas skutki rozwoju społecznego nie wiążą się już ze wzrostem jakości życia rodzinnego, ale wręcz przeciwnie – z jej degradacją.

Małżeńska wspólnota życia ma charakter wspólnoty naturalnej, i jako taka, jest nieodzowną formą istnienia dwóch różnych a jednocześnie dopełniających się struktur duchowo-cielesnych, jakimi są kobieta i mężczyzna. Ten koniecznościowy i dopełniający się charakter związku małżeńskiego stanowi o jego niezmienności, będąc jednocześnie w ciągu wieków fundamentem sprawnego funkcjonowania struktur społecznych. Niestety, na skutek zaistniałej dyferencjacji, zarówno systemowej, jak i kulturowej, następuje znaczący zanik świadomości istot-

nej roli rodziny w tworzeniu stałych struktur społecznych. Na instytucji małżeńskiej skupiona jest uwaga nie tylko naukowców czy publicystów, polityków bądź działaczy społecznych, ale także wspólnot kościelnych. Żywe zainteresowanie Kościoła katolickiego małżeństwem wynika, ze zrozumiałych względów, nie tylko z pielęgnacji depozytu wiary, ale również z pragnienia przeciwdziałania nasilającym się przyczynom i skutkom niszczenia życia małżeńskiego. Na gruncie nauki tematyką małżeńską interesują się takie dyscypliny, jak psychologia, socjologia, teologia czy prawo.

W odpowiedzi na zmieniające się warunki społeczne i skutki negatywnych zjawisk życia małżeńskiego i rodzinnego Kościół niejednokrotnie wypowiadał, i wypowiada się, o doniosłości zadań stojących przed małżeństwem oraz rodziną. Przejawem troski Kościoła o byt wspólnot małżeńskich i rodzinnych są liczne dokumenty Urzędu Nauczycielskiego Kościoła¹. Dopelnieniem tychże dokumentów jest ogłoszony 25 stycznia 1983 roku Kodeks Prawa Kanonicznego², którego nowością jest ukształtowanie norm prawnych w duchu duszpasterskim. Nowy Kodeks przyczynił się do opracowania wielu kwestii i problemów małżeńskich, które dotyczą kwestii przemian społecznych oddziałujących na instytucję małżeństwa i rodziny³, biorących również pod uwagę usytuowanie wiernych świeckich w strukturze Kościoła, ich zadań wypływających z życia małżeńskiego oraz rodzicielskiego⁴. Wo-

¹ Wśród licznych dokumentów odnoszących się do tych zagadnień należy szczególnie wymienić: PAWEŁ VI. *Encyklika „Humanae vitae”* (dalej: HV). Kraków 1968; SOBÓR WATYKAŃSKI II. *Konstytucje, dekryty, deklaracje*. Tekst polski. Pallottinum 1967; *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym „Gaudium et spes”* (dalej: KDK), *Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim „Gravissimum educationis”* (dalej: DWCH); KONGREGACJA DO SPRAW WYCHOWANIA KATOLICKIEGO. *Wytyczne wychowawcze w odniesieniu do ludzkiej miłości* (z 1.02.1983 r.). Wrocław 1994; JAN PAWEŁ II. *Adhortacja apostolska „Familiaris consortio”* (dalej: FC). Wrocław 1984; STOLICA APOSTOLSKA *Karta Praw Rodziny* (dalej: KPR). „Chrześcijanin w świecie” 26:1994 nr 4 s. 57–65; KONGREGACJA NAUKI WIARY. „*Donum vitae*” *Instrukcja o szacunku dla rodzącego się życia ludzkiego i o godności jego przekazywania* (z 22.02.1987 r.). Watykan 1987; *Katechizm Kościoła Katolickiego* (dalej: KKK). Pallottinum 1994; JAN PAWEŁ II. *Encyklika „Evangelium vitae”* (dalej: EV). Poznań 1995.

² CODEX JURIS CANONICI. Auctoritate Joannis Pauli pp. II promulgatus. Kodeks Prawa Kanonicznego (dalej: KPK). Przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu. Pallottinum 1984.

³ L. DYCZEWSKI. *Rodzina polska i kierunki jej przemian*. Ośrodek Dokumentacji i Studiów Społecznych. Warszawa 1981.

⁴ J. DYDUCH. *Obowiązki i prawa wiernych świeckich w prawodawstwie soborowym*. Kraków 1985; J. ŁASKOWSKI. *Miłość małżeńska w encyklikach papieskich*. „Chrześcijanin w świecie” 18:1986 nr 1 s. 97–101; H. STAWNIAK. *Udział małżonków – rodziców w kościelnej*

bec zaistniałych przemian koniecznością stało się głębsze przedstawienie celów małżeństwa oraz obowiązków z nich wypływających⁵. We współczesnej polskiej literaturze kanonistycznej zagadnieniem obowiązków małżeńskich zainteresowało się kilku specjalistów prawa kanonicznego, m.in., prof. Wojciech Góralski i prof. Ryszard Sztymmler⁶.

Wielu osobom rozwód wydaje się być skutecznym sposobem na uwolnienie się od problemów. Rozwód, w znaczeniu demograficznym, oznacza prawomocne rozwiązanie lub unieważnienie małżeństwa na drodze sądowej. Instytucja rozwodu w powojennym prawodawstwie została wprowadzona 1.01.1946 r. dekretem z 25.09.1945 r. (Prawo małżeńskie [Dz.U. z 1945 r. nr 48, poz. 270.]) zmienione ustawą z 27.06.1950 r. (Kodeks rodzinny [Dz.U. z 1950 r. nr 34, poz. 308.]) i ustawą z 25.02.1964 r. (Kodeks rodzinny i opiekuńczy [Dz.U. z 1965 r. nr 9, poz. 59.]) ze zmianami z 19.02.1975 r. (Dz.U. nr 45, poz. 234.). Ustawa z 2.12.1958 r. zabraniała zawierania ślubu kościelnego przed zarejestrowaniem małżeństwa w urzędzie stanu cywilnego. Pozycja instytucji małżeństwa w prawodawstwie polskim doznała istotnej zmiany w wyniku zawarcia umowy konkordatowej ze Stolicą Apostolską 28.07.1993 r., która weszła w życie 25.04.1998 r. (regulacje dotyczące małżeństwa

posłudze uświęcania. „Studia Warmińskie” 31:1994 s.133–148; R. SZTYCHMILER. *Aspekty prawne rodzenia dzieci w rodzinie w świetle dokumentów roboczych Soboru Watykańskiego II*. „Studia Warmińskie” 31:1994 s. 113–132.

⁵ R. SZTYCHMILER. *Cele małżeństwa w prawodawstwie Kościoła od promulgacji Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1917 r. do 1960 r.* „Studia Warmińskie” 21:1984 s. 268–288; tenże. *Problematyka celów małżeństwa w propozycjach zgłoszonych na Sobór Watykański II*. „Studia Płockie” 12:1984 s. 35–85; tenże. *Implikacje procesowe ujęcia celów małżeństwa w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r.* W: *Przymierze małżeńskie*. Pr. zbior. pod red. W. Góralskiego i R. Sztymmlera. Lublin 1993 s. 92; tenże. *Doktryna Soboru Watykańskiego II o celach małżeństwa i jej percepcja w Kodeksie Prawa Kanonicznego z roku 1983*. Lublin 1993; tenże. *Istotne obowiązki małżeńskie*. Warszawa 1997.

⁶ W. GÓRALSKI. *Problem nieważności umowy małżeńskiej z tytułu niezdolności do przyjęcia i wypełnienia zobowiązań małżeńskich*. W: *Kościół i prawo*. T. 4. Lublin 1985 s. 189–211; tenże. *Kościelne prawo małżeńskie*. Płock 1987 s. 53–57; tenże. *Nieważność małżeństwa z tytułu niezdolności psychicznej do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich*. W: *Kościół i prawo*. pod red. J. Krukowskiego. T. 6. Lublin 1989 s. 69; tenże. „Ius Matrimoniale. Ze studiów nad kościelnym prawem małżeńskim”. T. 1. Lublin 1991 s. 63; tenże. *Kanoniczna zgoda małżeńska*. Gdańsk 1991 s. 58–62; tenże. *Niezdolność do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich* (kan. 1095, n.3 KPK i kan. 818, n.3 KK Kość. Wsch.). W: *Przymierze małżeńskie*. Pr. zbior. pod red. W. Góralskiego i R. Sztymmlera. Lublin 1993 s. 31–32; R. SZTYCHMILER. *Obowiązek przekazywania życia w rodzinie*. „Chrześcijanin w świecie” 20:1988 nr 12 s. 8–19; tenże. *Obowiązek ochrony życia poczętego*. „Chrześcijanin w świecie” 21:1989 nr 6 s. 34–44; tenże. *Stabilność i rozwój norm dotyczących wychowania dzieci w rodzinie w nauczaniu Kościoła przed Soborem Watykańskim II*. „Ius Matrimoniale” T. 3. Lublin 1992 s. 17–49; tenże. *Odpowiedzialność za przygotowanie do wypełniania obowiązków małżeńskich i rodzinnych*. „Studia Warmińskie” 32:1995 s. 199–213; tenże. *Istotne obowiązki małżeńskie*. Warszawa 1997.

zostały umieszczone w art. 10 ust. 1). Nowe sformułowania prawne zostały wprowadzone ustawą z 24. 07. 1998 r. o zmianie ustaw – Kodeks rodzinny i opiekuńczy, Kodeks postępowania cywilnego, Prawo o aktach stanu cywilnego, ustawy o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego oraz niektórych innych ustaw.

Statystyka wskazuje na tendencje rozwojowe zjawiska dezintegracji małżeństwa. Pewien obraz sytuacji demograficznej przedstawia Raport o sytuacji polskich rodzin Pełnomocnika Rządu do Spraw Rodziny, Warszawa 1998. W skali kraju w latach 1989–96 liczba rozwodów wyniosła 292,4 tys.

Badania wykorzystane w niniejszej pracy przeprowadzone zostały w roku 1997 na terenie Archidiecezji Warmińskiej wśród rozwiedzionych na grupie 430 osób. Wykazują one świadomość istotnych obowiązków małżeńskich wśród chrześcijan rozwiedzionych. Podejmowane do tej pory badania w tym zakresie nie obejmowały wskazanej grupy osób. Ponad 86% badanych, to osoby wierzące i praktykujące. Do znajomości Dekalogu przyznaje się ponad 93% respondentów, ale tylko 77% badanych akceptuje go w pełni, dalsze 22% uznaje tylko niektóre przykazania.

Dawne województwo olsztyńskie oraz obecne, warmińsko-mazurskie, należy zaliczyć do obszarów o średnim wskaźniku rozwodów. Jednakże, skutkujące ubocznie, wysokie bezrobocie, brak specyfiki kulturowej badanego obszaru oraz skutki likwidacji PGR-ów wraz z podanymi przez respondentów czynnikami: brakiem porozumienia między małżonkami, oddziaływaniem środków masowego przekazu, rozluźnieniem norm religijnych i moralnych – powoduje wzrost zagrożenia rozbiciem wspólnot małżeńskich. Województwo olsztyńskie w roku 1995 liczyło 761,5 tys. osób, a 31.12.1997 r., czyli w momencie wprowadzenia zmian administracyjnych – 1460432. Na przestrzeni lat zmienia się liczba rozwiązanych małżeństw: 1975 – 688; 1994 – 722; 1997–964. Najwięcej rozwodzących się małżeństw występuje wśród osób zawierających je w wieku młodym – tj. między 20–24 rokiem życia, posiadających jedno dziecko (35,6%). Aż 24,2% rozwodzących się to małżeństwa o stażu 5–9 lat. Sygnalizowane przyczyny rozkładu pożycia małżeństwa w roku 1994 były następujące: nadużywanie alkoholu – 29,9%, niedochowanie wierności małżeńskiej – 27,3%, niezgodność charakteru – 24,5%.

Starając się zgłębić podjętą problematykę, można pokusić się o wskazanie zasadniczych wytycznych, które pozwoliłyby uzdrowić przynajmniej niektóre małżeństwa. Należałoby też pogłębić niektóre zagadnienia z zakresu teologii małżeństwa zawarte w nauczaniu Episkopatu Polski oraz bardziej je spopularyzować, gdyż jak wskazywał Jan Paweł II w *Evangelii nuntiandi* w numerze 29 „ewangelizacja nie będzie pełna bez brania pod uwagę wzajemnego odniesienia, jakie ustawicznie zachodzi pomiędzy Ewangelią, a konkretnym, osobistym i społecznym życiem człowieka. Dlatego ewangelizacja pociąga za sobą potrzebę przepowiadania jasnego, dostosowanego do różnych warunków życia, praw i obowiązków każdej osoby ludzkiej, do życia rodzinnego, bez którego nie ma rozwoju jednostek”. Do szczególnie

ważnych zagadnień należą: wzmocnienie działań przybliżających wiernym związek miłości ludzkiej z miłością Chrystusa do Kościoła, przedstawienie wartości dziewictwa i czystości oraz ich społeczna rehabilitacja, budowanie osobowych więzi z Chrystusem, wzmocnienie świadomości rodziny jako „domowego Kościoła” oraz apostołstwo wewnątrzrodzinne i środowiskowe.

Wskazane sfery działań Kościoła domagają się systematycznego dokształcania kapłanów, seminarzystów oraz świeckich. Winna nastąpić reorganizacja struktur parafialnych, szczególnie w dużych miastach, by w nich mogły znaleźć warunki rozwoju małe grupy ludzi, pozwalające wyrwać wiernych z anonimowości parafii. Wydaje się, że sprawą wielkiej rangi jest też połączenie wysiłków i podjęcie współpracy pomiędzy instytucjami samorządowymi oraz kościelnymi odpowiedzialnymi za prawidłowe funkcjonowanie rodzin. Organizacje samorządowe winny zadbać o organizowanie imprez kulturalnych jednoczących rodzinę, służących wspólnemu przebywaniu małżonków oraz dzieci. Sprawą nagłą jest też poprawa koordynacji i planowania działań struktur odpowiedzialnych za duszpasterstwo skierowane ku małżeństwom oraz rodzinom. Istotną rolę spełnić mogą w tym wypadku zróżnicowane w formach działalności grupy i wspólnoty dziecięce czy młodzieżowe. Powinny one wypracowywać postawy wzmacniające normy, uczyć odpowiedzialności i wstrzeźliwości. Wielkie znaczenie może mieć w tym względzie rozwój ruchu harcerskiego, a także angażowanie dzieci i młodzieży w działania sportowe.

W ramach duszpasterskiej odpowiedzialności Kościoła należy postulować wydłużenie okresu przygotowania do małżeństwa. Nagłą potrzebą jest opracowanie atrakcyjnych w formie katechez, dotyczących małżeństwa i rodziny, odpowiadających nowym warunkom życia społecznego. Należy dołożyć szczególnych wysiłków, by pouczać wiernych o zadaniach katechezy rodzinnej, a także wzmocnić kontakt pomiędzy katechetami oraz rodzicami dzieci. Wychowywanie dzieci i młodzieży nie przyniesie oczekiwanego pożytku, jeśli w ramach struktur parafialnych nie podejmie się formacji wiernych poprzez katechezę dorosłych oraz ukierunkowanie rekolekcji parafialnych na życie małżeńskie. Uzasadnieniem takiego postulatów jest niska społeczna znajomość i akceptacja obowiązków małżeńskich wśród wiernych Kościoła. Wzmocnieniem oddziaływania Kościoła z pewnością będzie upowszechnienie literatury z zakresu teologii rodziny czy innych dziedzin wiedzy o życiu małżeńsko-rodzinnym. Ważną rolę może spełnić systematyczna lektura Pisma św., ukazująca podstawy życia religijnego oraz ubogacenie liturgii rodzinnej. W pracy parafialnej i kancelaryjnej proboszczowie winni niezwykle starannie wyryfikować postawy narzeczonych odnoszące się do obowiązków małżeńskich.

Ponieważ na terenie Archidiecezji Warmińskiej spośród ruchów rodzinnych działa jedynie Ruch Domowego Kościoła, należy zadbać o rozwój i aktywizację innych form duszpasterstwa rodzin. Należy przy tym brać pod uwagę różne potrzeby duchowe wiernych oraz rozwój świadomości wartości, dotyczących życia małżeńskiego.

Należy podkreślić z **naciskiem, że Kościół nie potępia i nie odrzuca** osób rozwiedzionych. Jeżeli istnieje takie poczucie, to jest ono wytworem bardziej samych rozwiedzionych, którzy nie znajdują może wystarczającego zainteresowania w wielości funkcji duszpasterskich kapłanów pracujących na terenie poszczególnych parafii. W zakresie oddziaływań duszpasterskich w stosunku do osób rozwiedzionych, słusznym wydaje się podtrzymanie stanowiska Jana Pawła II wskazującego na konieczność umiejscowienia troski pasterskiej, w odniesieniu do rozwiedzionych, w zwykłym duszpasterstwie. Powyższe wymaganie dotyczy także posługi sakramentalnej i pozasakramentalnej w stopniu stosownym do status quo osób w trudnych sytuacjach małżeńskich. Rozwiedzeni i małżonkowie w trudnych sytuacjach powinni w pełni korzystać z dobrodziejstw katechezy dorosłych, z poradnictwa rodzinnego i prawnego. Struktury kościelne powinny dopracować koncepcję systematycznej pracy duszpasterskiej, by nie było to działanie ratujące kolejne zagrożenia rodziny, lecz długofalowa i przejrzysta formacja. Natomiast w trakcie ewentualnego procesu o stwierdzenie nieważności małżeństwa strony winni mieć zapewnioną stosowną pomoc psychologiczno-prawną.

Celem niniejszej publikacji jest przedstawienie percepcji kościelnego nauczania o obowiązkach małżeńskich, a więc świadomości istotnych obowiązków małżeńskich u osób rozwiedzionych mieszkających na terenie Archidiecezji Warmińskiej⁷. Terminem „świadomość” określa się powiązane ze sobą dość często takie elementy jak: wiedza, pojęcia i przekonania oraz wyobrażenia, poglądy i uczucia. Na pojęcie świadomości składa się więc zarówno poznanie rzeczywistości, jej zrozumienie, jak i akceptacja. Jest to zatem psychiczna umiejętność obiektywnego odzwierciedlenia stanu rzeczy – uwarunkowana czynnikami subiektywnymi i obiektywnymi⁸. Zadaniem podjętych badań jest przedstawienie i takie przeanalizowanie świadomości rozwiedzionych, by móc określić działania konieczne do zachowania integralnej nauki Kościoła dotyczącej życia małżeńskiego.

Rozprawa, będąc pracą z zakresu prawa kanonicznego, odwołuje się do norm prawa kanonicznego, dokumentów i wypowiedzi Kościoła odnoszących się do zagadnień życia rodzinnego. Jednak odpowiednio określony cel domaga się nie tylko wykładni norm dotyczących istotnych obowiązków małżeńskich, ale też ich

⁷ Jest to jedna z prac badawczych podjętych przez zespół kanonistów pod kierunkiem prof. R. Sztuchmiera, początkowo w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Olsztynie i w Warmińskim Instytucie Teologicznym w Olsztynie, a obecnie – kontynuowanych na Uniwersytecie Warmińsko-Mazurskim w Olsztynie. Badaniu poddanych zostało kilka grup społecznych na terenie Archidiecezji Warmińskiej.

⁸ R. SZTUCHMIER. *Istotne obowiązki* s. 34; J. MARIANŃSKI. *Wprowadzenie do socjologii moralności*. Lublin 1989 s. 52–53.

konfrontacji z opiniami osób rozwiedzionych. Użycie narzędzia badawczego, jakim jest kwestionariusz ankiety socjologicznej⁹, spowodowało, że zasadniczym źródłem badawczym niniejszej rozprawy są pisemne odpowiedzi na 34 pytania zawarte w ankiecie, uzyskane od 430 rozwiedzionych osób. Odpowiedzi te pozwolą na opracowanie wniosków duszpasterskich, odnoszących się do osób rozwiedzionych¹⁰.

Podjętemu zadaniu przyświecało pragnienie uzyskania odpowiedzi na dwa główne pytania: „Czy i na ile osoby rozwiedzione znają i akceptują ukazywane przez Kościół istotne obowiązki małżeńskie” oraz „Jakie należy podjąć działania pogłębiające znajomość i akceptację tychże obowiązków”? Użycie narzędzi socjologicznych do badań kanonistycznych było podyktowane koniecznością liczenia się z tłem społecznym funkcjonowania prawa kanonicznego. Program badań obejmował wiele różnych grup społecznych, m.in.: młodzież na różnych poziomach nauczania, ze szczególnym uwzględnieniem młodzieży licealnej, małżonków, rodziców oraz osoby rozwiedzione. Do tej pory nie podjęto badań tak licznej grupy rozwiedzionych z różnych środowisk i z różnej wielkości ośrodków. Niniejsza praca ma przynajmniej częściowo uzupełnić tę lukę. Ogólny ogląd życia małżeńskiego pozwolił na sformułowanie kilku hipotez roboczych:

1) świadomość tylko części osób rozwiedzionych identyfikuje się z nauką Kościoła dotyczącą obowiązków małżeńskich; należy zbadać jaka to jest część i jak jest zróżnicowana;

2) świadomość obowiązków małżeńskich jest wyższa u kobiet niż u mężczyzn;

3) małżonkowie rozwiedzeni żyjący samotnie znają lepiej i częściej akceptują obowiązki małżeńskie, aniżeli małżonkowie rozwiedzeni żyjący w kolejnym związku małżeńskim;

4) małżonkowie żyjący w powtórnych małżeństwach sakramentalnych wykazują większą świadomość obowiązków małżeńskich, niż osoby żyjące w związkach nieważnych kanonicznie;

⁹ Autorami kwestionariusza są prof. R. Sztuchmiller i prof. J. Mariański.

¹⁰ Wcześniej, w ramach wspomnianego programu, przeprowadzono podobne badania: M. TUNKIEWICZ. *Istotne obowiązki małżeńskie w świadomości młodzieży na przykładzie wybranych klas maturalnych Archidiecezji Warmińskiej*. Warszawa 1997 (mps, Bibl. ATK); S. SZULGACZ. *Alkoholizm a istotne obowiązki małżeńskie*. Olsztyn 1996 (mps, Arch. WIT); H. WOLANO-NOJMAN. *Obowiązek troski o jedność małżeństwa*. Olsztyn 1997 (mps, Arch. WIT); B. SOCHACKI. *Istotne obowiązki małżeńskie w świadomości małżonków-rodziców młodzieży bierzmowanej – na przykładzie parafii św. Wojciecha w Elblągu*. Olsztyn 1997 (mps, Arch. WIT); G. PIATCZYK. *Istotne obowiązki małżeńskie w świadomości małżonków rozwiedzionych na przykładzie wybranych parafii w Giżycku*. Olsztyn 1997 (mps, Arch. WIT); K. NALEWAJ. *Ułomności fizyczne a istotne obowiązki małżeńskie*. Olsztyn 1996 (mps, Arch. WIT); J. BELSKA. *Jedność małżeństwa w świetle nauczania Jana Pawła II*. Olsztyn 1991 (mps, Arch. WIT).

5) osoby rozwiedzione mieszkające w środowiskach wiejskich i mniejszych miejskich mają wyższą świadomość obowiązków małżeńskich, aniżeli rozwiedzeni mieszkający w większych ośrodkach miejskich.

Do analizy materiału badawczego i weryfikacji postawionych hipotez zastosowane zostały metody analizy statystycznej, które dzięki odpowiednim testom (test c2) pozwoliły ze stosunkowo małym błędem ($p < 0,10$) stwierdzić, czy istnieje istotna zależność poglądów osób rozwiedzionych od pewnych cech charakteryzujących te osoby.

Publikacja niniejsza należy więc do prac socjologiczno-kanonistyczno-pastoralnych, dotyczących istotnych obowiązków małżeńskich¹¹. W oparciu o dostępne narzędzia socjologiczne wskazano konieczne środki pastoralne, zmierzające ku odnowie życia małżeńskiego. Należy bowiem skwapliwie zainteresować się niedolą osób rozwiedzionych i, przy zainteresowaniu się losem wiernych, wypracować stosowne metody pomocy tym osobom. Problematyka pracy została zawarta w czterech rozdziałach.

W rozdziale I przedstawiono nauczanie Kościoła dotyczące istotnych obowiązków małżeńskich. Podano jego źródła oraz omówiono poszczególne obowiązki, wykorzystując, oprócz dokumentów Urzędu Nauczycielskiego Kościoła, opracowania kanonistyczne i teologiczne.

Rozdział II ukierunkowano na ukazanie krótkiej historii i stanu obecnego Archidiecezji Warmińskiej oraz przedstawienia współczesnego życia rodzinnego i sytuacji osób rozwiedzionych żyjących na jej terenie. Przedstawiono etapy prowadzonych badań, omówiono badaną grupę rozwiedzionych oraz przedstawiono ich stosunek do takich wartości chrześcijańskich jak: Bóg, małżeństwo i rodzina.

Rozdział III, zawiera szczegółową analizę zebranego materiału empirycznego, dotyczącego świadomości osób rozwiedzionych co do istotnych obowiązków małżeńskich. W analizie socjologicznej uwzględniono następujące zmienne niezależne, charakteryzujące badaną zbiorowość: płeć, typ aktualnego związku oraz miejsce zamieszkania.

Rozdział IV przedstawia wnioski duszpastersko-kanonistyczne, na które składają się: ogólna ocena świadomości osób rozwiedzionych, sugestie dotyczące właściwego przygotowania do małżeństwa, zasady pomocy duszpasterskiej małżonkom oraz konkretne działania na rzecz osób już rozwiedzionych.

Niniejsze opracowanie, dotyczące świadomości istotnych obowiązków małżeńskich wśród osób rozwiedzionych, to skromny przyczynek do zrozumienia problemów małżeńskich wielu polskich rodzin. Nie jest możliwe budowanie szczęśliwego

¹¹ W części kanonistycznej rozprawy użyto zatem metody egzegetyczno-prawnej, natomiast w drugiej, socjologicznej części, metody socjologiczno-prawnej.

życia społecznego bez uporządkowania codzienności i wzmocnienia jedności. Oby niniejsza publikacja przyczyniła się do zrozumienia oraz udoskonalenia życia kolejnych pokoleń małżonków. By mniej było bylejakości podejmowanych decyzji, by mniej było wzajemnych krzywd. By władza państwowa rozumiała właściwe jej zadania i obowiązki wobec społeczeństwa. By działano profilaktycznie, a nie rozdzierano faryzejsko szat w fałszywym przekonaniu, że zrobiło się wszystko, co należało. Z natury rzeczy opracowanie nie wyczerpuje propozycji ubogacających świadomość narzeczonych, małżonków i osób rozwiedzionych dotyczących istotnych obowiązków małżeńskich. Nadto należy dopowiedzieć, że praca powstała prawie sześć lat temu, a wskazywane tendencje destrukcji małżeństw nadal mają charakter rozwojowy. Pomimo tego, można przypuszczać, że wnioski płynące z przeprowadzonych badań mają swoją wartość i należy je dobrze przeanalizować. Wydaje się słusznym pragnienie, by podjęta praca była w przyszłości kontynuowana, ponieważ tylko głęboka analiza pozwoli dokładniej określić i ocenić autentyczne potrzeby oraz postawy rozwiedzionych, wykazać źródła kryzysów i wskazać formy działań, które należy podjąć na terenie Archidiecezji Warmińskiej dla ratowania małżeństw i rodzin.

Spis treści

Przedmowa	5
<i>Rozdział I</i>	
ISTOTNE OBOWIĄZKI MAŁŻEŃSKIE W UJĘCIU KANONISTYCZNYM	15
<i>Rozdział II</i>	
CHARAKTERYSTYKA BADANEJ ZBIOROWOŚCI	47
<i>Rozdział III</i>	
ANALIZA WYPOWIEDZI OSÓB ROZWIEDZIONYCH NA TEMAT OBOWIĄZKÓW MAŁŻEŃSKICH	85
<i>Rozdział IV</i>	
WNIOSKI DUSZPASTERSKO-KANONISTYCZNE	139
ZAKOŃCZENIE	185
WYKAZ TABEL	191
BIBLIOGRAFIA	193